

דתישבו

פרשת קרח, תש"פ, מספר 1373

מבחן המטות

אלי גורפינקל

ובמופתים שהיו עד כה? שאלה זו הטרידה פרשנים ראשונים ואחרונים, וניתן להצביע על כמה כיוונים בדבריהם.

האפשרות האחת היא, שהניסים שנעשו בשלבים הקודמים אינם מוכיחים בהכרח במי בחר הקב"ה; מטרת הניסים הללו הייתה שונה, או לפחות ניתן היה לטעון זאת לאור השתלשלות האירועים, ולפיכך התעורר הצורך בנס מובהק שיוכיח: "וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר בּוֹ – מִטֹּהוּ יִפְרָח" (במ' יז:כ). המפרשים כך רואים את הציווי על מבחן המטות כתגובה לאותה תלונה נגד משה ואהרן "אֲתֶם הִמַּתֶּם אֶת עַם ה'" (במ' יז:ו). ראב"ע מסביר שם את התלונה בטענה: "מה ראייה היתה זאת ששבט לוי הוא הנבחר ונבחר אהרן לכהן גדול? וייתכן שבתפילתכם או בחכמה שידעתם שרפתם המקריבים!" נראה שראב"ע מפרש כך בהמשך להסברו לעיל, שלפיו התלונה עסקה בתקפות הבחירה בכוהנים. לדידו, התגובה הא-לוהית והניסים עד כה לא ביססו באופן חד-משמעי ומשכנע נקודות אלה.

רמב"ן מפרט הסבר זה וכותב, שהעם חשב שמשה ואהרן הציעו את מבחן הקטורת מדעתם, ללא ציווי הא-ל, כיוון שידעו שמעשה ההקטרה פוגע בנושאי¹, או שהציעו טקס הקטרה נוסף על זה הרגיל. לדידם, גם המופת שבו פתחה הארץ את פיה ובלעה רבים מהחולקים לא שכנע את העם, כיוון שייתכן שהבלועים מתו רק משום שהתנהגו בחוצפה כלפי נביא ה', ולא מפני שטענתם הייתה שגויה. ההצעה האחרונה נמצאת גם בפירוש "אור החיים":

אולי שהיו חושבים, כי מה שאירע לקרח הוא על שדיבר נגד משה וחלק עליו, וה' ינקום נקם על כבוד נביאו נאמן ביתו; ולעולם אפשר שיבחר בשאר השבטים לשרתו, לזה ציוה ה' לעשות מבחן המטות.²

1 אולי כפי שפגע בנדב ואביהו, אף שהיו כוהנים, וייתכן שאהרון ניצל רק כיוון שהוא ראוי, אך לא מפני שהוא כוהן (בכור שור לבמ' יז:ו, יז:כ), וראו גם פירוש אברבנאל לבמ' יז:טו (ירושלים תשס"ח, עמ' 154).
2 ר' חיים בן עטר, אור החיים לבמ' יז:כ.

פרשתנו כוללת שורה ארוכה של אירועים מסעירים: מחלוקת על משה ואהרון מצד קבוצה גדולה שכללה אישים רמי מעלה ונשואי פנים; תגובה א-לוהית המבקשת להשמיד את העם, ושורה של ניסים ותהליכים מופלאים. בסקירה כללית ניתן להצביע על ארבע חטיבות מרכזיות בפרשה, שבהן ארבעה שלבים של האירועים:

א. פרק ט"ז – תיאור המחלוקת, רצון הא-ל להעניש את העם והמרתו בענישת החוטאים. במהלך שלב זה ברא ה' בריאה – הארץ פתחה את פיה וגם ירדה אש מן השמים ששרפה את האנשים שביקשו להקטיר קטורת. בסוף אותו תיאור מופיע ציווי לשמר את מחתות החוטאים כציפוי למזבח, כדי ליצור זיכרון לדורות על חומרת המחלוקת ואיסור הקטרת קטורת על-ידי זר שאינו כוהן.

מפרשי המקרא, ובראשם ראב"ע ורמב"ן, חלוקים בתשובה לשאלה מה היו המניעים למחלוקת ומה נאמר בה. לפי ראב"ע (במ' טז:א), החולקים טענו שבחירת הכוהנים ודחיית הבכורות משקפות נפוטיזם; הן נעשו על-ידי משה שלא בצו הא-ל. רמב"ן, לעומתו, ראה בתלונה חוסר נחת מצטבר של קבוצות ואישים שונים, וממניעים שונים: זהות נשיא שבט לוי, תפקודו של משה בגזירת המרגלים ועוד (שם). מפרשים אחרים ראו בתלונה שיקוף של רצון כן לעבודת הא-ל, אך באופן הפורץ גדרים.

ב. החטיבה השנייה: יז:א-טו. העם מאשים את משה ואהרון באחריות למות החוטאים, ובתגובה פורצת מגיפה, עד שאהרון מקטיר קטורת ועוצר באמצעותה את המגיפה.

ג. החטיבה השלישית: יז:טז-כ. מבחן המטות ופריחת מטה אהרון.

ד. החטיבה הרביעית: פרק י"ח. פירוט חובותיהם וזכויותיהם של הכוהנים והלוויים, המקבעים את מעמד המיוחד.

הציווי על מבחן המטות תמוה: מדוע אחרי השלבים הקודמים (א'-ב') יש צורך בבירורים א-לוהיים נוספים? וכי העם לא שוכנע באותות

* ד"ר אלי גורפינקל, מרצה ביה"ס ללימוד יסוד אוניברסיטת בר אילן.

ברשימת י"ג יסודות האמונה, שהעונשים החמורים בפרשתנו מבססים את היסוד השמיני – תורה מן השמיים, וש"משה רבינו הוא מוסר שליחות, נאמן במסירתו".⁷ מדבריו עולה, כי המחלוקת משקפת כפירה ביסוד אמונה זה. רמב"ן ז"ה בדברי החולקים על משה כפירה ביסוד אמונה אחר – הנבואה (היסוד המיימוני השישי),⁸ ור' יצחק אברבנאל הצביע על כפירה בנבואת משה (היסוד המיימוני השביעי).⁹ ר' יצחק עראמה כרך את שלושת היסודות הללו בקבוצה אחת,¹⁰ המפרטת את דברי חז"ל שאחד הכופרים שאין להם חלק לעולם הבא הוא "האומר אין תורה מן השמים".¹¹

בעקבות דברי חז"ל, שפירטו את טענותיו של קורח, הצביע ר' יצחק עראמה גם על כפירה בהשגחה פרטית. הצד השווה ליסודות האמונה האלה הוא, שהם מבוססים על ההתגלות בהר סיני ועל המסורת (בניגוד ליסודות אחרים העוסקים בא-ל ובמהותו ונתפסו – בעיני הפילוסופים היהודים בימי הביניים – כניתנים להוכחה לוגית). בכל אופן, הקושי לתקף ולבסס יסודות אלה הפך אותם מושא להתקפות ופולמוסים. הראשונים וההוגים שראו במחלוקת קורח ועדתו כפירה ביסודות אמונה מסוימים ביקשו להסביר את התגובה הא-לוהית החריפה לתלונות קורח ועדתו, אך יש בהסבריהם גם מזרז לשאלה שהצבתי בראש עיון זה: הקושי לקבל את יסודות האמונה התורניים מחייב ביסוס חוזר שלהם, לבני אותו דור, ובמיוחד לבני הדורות הבאים שלא חוו את הניסים שנעשו במדבר במהלך המחלוקת. הסבריהם מלמדים על תפיסה פרשנית שרווחה בקרב ההוגים בימי הביניים, ולפיה המקרא מבקש ללמד אמיתות דתיות, המשלימות את אלה המושגות בשכל האנושי, ועל המאמין לאחוז בתורה מזה ובחכמה מזה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 פירוש המשנה, הקדמת פרק חלק, בתוך: **הקדמות הרמב"ם למשנה**, הרב יצחק שילת (תרגום), ירושלים תשנ"ב, עמ' קמד.
8 פירוש רמב"ן לבמ' טז: כא.
9 ראו פירוש אברבנאל לבמ' ט"ז, עמ' 147, 151–152.
10 ר' יצחק עראמה, **עקדת יצחק**, במדבר, שער עח.
11 משנה, סנהדרין י, א.

בכיוון אחר נטען שהניסים בשלבים א-ב אכן הוכיחו שהבחירה בכוהנים נעשתה על פי ה', אך בחירה זו לא פתרה את חוסר הנחת מדחיית הבכורות. כך סובר רמב"ן, המדגיש שנס המטות נועד לבסס את הבחירה בשבט לוי כולו ולא רק בכוהנים.³ נראה שהוא ממשיך את שיטתו לעיל, שלפיה תלונת קורח ועדתו לא עסקה בשאלת תקפות הבחירה אלא ברצון לשנותה.

פרשנות אחרת, דומה אך לא זהה, מבארת שבני ישראל כבר הבינו היטב שאהרון ובניו נבחרו, אך הם לא הבינו את משמעות הבחירה ואת מהות הכהונה. לשם כך נעשה נס המטות: כדי להסביר להם מהות זו ולמנוע את האפשרות שתתעורר שוב מחלוקת בדורות הבאים. על פשר טעותם המדויקת עמדו כמה מפרשים. לפי ר' מאיר שמחה הכהן מדווינסק, העם טעה לחשוב שבחירה זו נובעת ממעלתם האישית של אהרון ובניו, ולא בשל היותם בני שבט לוי. נס המטות נעשה כדי לבסס את הבחירה 'הסגולית' בשבט כולו.⁴ ר' יהודה אריה לייב מגור, בעל ה"שפת אמת", מפרש שהעם לא הבין שהכהונה מייצגת את העם כולו, ולכן הם הצטוו להניח את מטה אהרון "בְּתוֹךְ מְטוֹתָם" (במ' יז: כא). פריחת המטה לימדה אותם, לשעה ולדורות, ששליח הציבור – הכוהן או ה'צדיק' החסידי – פועל מכוח העם ולא מכוח אישיותו וצדקותו, גדולים ככל שיהיו.⁵

כיוון דרשני-חסידי אחר מציג ר' שמואל בורנשטיין, האדמו"ר מסוכוצ'וב. העם הבין שהקב"ה הוא שבחר באהרון ובניו, אלא שסבר שבחירה כללית זו בשבט לוי בטלה, משום שבמחלוקת על משה השתתפו כמה מבני לוי. ציווי המטות נועד להדגיש את הבחירה הנצחית בלוויים.⁶

גם לפי פירושים אלה, הניסים בשלבים א' וב' לא פתרו את הבעיות הרוחניות שעמדו בבסיס התלונה, ולכן יש צורך גם במופת הנוסף של המטות. הפירושים השונים שסקרתי נבדלים זה מזה בשאלות, מה הייתה התלונה הראשונית ומדוע הניסים הפלאיים בשלבים הראשונים לא פתרו אותה. כך או כך, קשה היא המחלוקת, ואפילו "בריאה יברא ה'" אינה מצליחה לשכנע את בני הסיעות השונות, והיה קיים אף חשש שהמחלוקת תתעורר שנית בשנים הבאות.

לאור דבריהם של כמה מהראשונים ניתן אולי להציע אפשרות נוספת. הרמב"ם כותב

3 ראו פירושו לבמ' יז: כה.
4 **משך חכמה** על במ' יז: י.
5 **שפת אמת** לבמדבר, קורח תרמ"ד (בסופו), אור עציון תשל"ג, עמ' 170; וראו עוד ר' אברהם מרדכי אלטר, **אמרי אמת**, קורח תרצ"ג (ד"ה וקח מאתם).
6 **שם משמואל**, קרח תרע"ג, ירושלים תשנ"ב, עמ' רסא–רסב (ד"ה "והיה האיש אשר אבחר בר").